

ГЕНАРА КОСТ
**Иорданерчу
нохчийн
тахане а, кхане а**

ІЭС
**Нохчийн
журналистикин
верас**

КУЛЬТУРА
**Асланбекова Раянас
толам боккхург
хиларх теша**

МЕХАЛЧУХ

Гуьмсан кІюштана токаца кхачояр толур ду

Республикин «шолгІа» пачхье лоручу Гуьмсе ГІалахь ХІокху денош-кахь болх бан доладелла «Гудермес-Сити» токан подстанци, 110/10 киловатт ницкъ болу, 2-гІа дакъа. Цигахь дакъаленира Нохчийн Республикин Куьйгалхочо Кадыров Рамзана, республикин Куьйгалхочун а, Правительствон а Администраци куьйгалхочо Кадыров Ислама, республикин чохьярчу гІуллакхийн министра Алханов Руслана, Гуьмсан кІюштан префекта Усмаев Вахита, «Чеченэнерго» компанин кхочушларан директора Докуев Русланбека, кхечара.

Шен кьамелехь Кадыров Рамзана билгалдаккхир а оцу подстанци 2-гІа дакъа болх бан дадоладалар кІюштан кхорехь мехала гІулла хилар.

– Тахана республика кху-буш йогІуш ю. Социальни объектах йина ца Іаш, про-

мышленни объектах ян а йойлина кхузахь. Цундела, тайп-тайпанчу заводашка а, фабрикашка а кхачам болуш болх байтархьама, царна кхачам боллуш ток латто еза. Кхузахь подстанции ярехь

кхьаьегначара дукха белхаш бина. ХІинца Гуьмсан кІюштана ток латор керлачу тІегІане даьлла ца Іаш, жима а, юккьера а бизнес кхюрна тІелаткьам а бийр бу цо. Баккьал а, кІюштана хилла ца

Іаш, республика а дозалла ду хІара подстанции яла герга яхана хилар, – элира цо.

– Аш денна а кхьаьегар бахьана долуш, таханлерчу дийнахь токана шен сеташ-кахь эшам хилар «ноль» про-

центана тІе охьадаьккхина. Иза дозалла ду. Оцу декьехь куьйгалла латтийначу сайн хьехамчина Делимханов Адамна а, республикин хІора а энергетикна а доккха баркалла боху ас, – элира Р.Кадыров.

«Чеченэнерго» кхочуш-даран директорна Р.Докуевна а, цуьнан хьалхарчу заместительна Х.Мадаевна а баркалла аьлла ца Іаш, «Нохчийн Республикин дукхьа хьуьнарш гайтарна» мидаш а елира республикин Куьйгалхочо. Иштта, «Гудермес-Сити» подстанции ярехь кхьаьегначу тоьлачу пхеа говзанчина Нохчийн Республикин Куьйгалхочун Сийлалин грамоташ а елира.

– КІюштахь хІинциалц болх беш хиллачу подстанци ницкъ 32 мегаватт бен бацара. КІюшт йоккха ю, цундела ток ца тоьара. Тахана, Нохчийн Республикин Куьйгалхочо Кадыров Рамзана ГІо-накьосталла дар бахьана долуш, болх бан

дадолалашу ду керлачу подстанци 2-гІа дакъа. Дела реза хуьлда Кадыров Рамзанна а, кхузахь кхьаьегначарна а, – элира В.Усмаев.

Цул тІаьхьа Р.Кадыров а, В.Усмаев а, А.Делимханов а цІен аса а хадош, болх дІа болоран нубьда тІелаторна схьадиллира «Гудермес-Сити» подстанци 2-гІа дакъа.

Билгалдаккха догІу Гуьмсера «Гудермес-Сити» подстанци 2013-чу шеран октябрехь ян йойлина хилар. Подстанцехь 110 киловаттна лерина шиь трансформатор ю. Объектан сейсмотагІалла 8 баллана лерина ю. Болх бан долийна долчу 2-чу декьо «Гудермес-Сити» лекхагІишлойн комплексна ток латор ю. Карарчу шеран декабрь баттахь подстанци яран берриге а белхаш чекхбохур бу. Цо Гуьмсан йиштошна а, дуларчу ярташна а ток латор ю.

И.ХАСАХАНОВ
*Суьрта тІехь:
подстанци 2-гІа дакъа
схьаделар*

ХАРЖАМАШНА ТІЕКХОЧУШ

Билгалбохуш бу кандидаташ

Нохчийчохь 18-чу сентябрехь дахьур болчу харжамашкахь Нохчийн Республикин Куьйгалхочун дарже шайн векалш хьалхататта бакьо ю политикин 100 сов партин. Цькьачунна цу бакьонах пайдацнарг йиь парти бен яц. Цу хьокьехь хаам бира Нохчийн Республикин харжамийн комиссин председатели Байханов Іумара. Царах ю «Единая Россия», «Справедливая Россия», КПРФ, «Партия роста» цІерш йолу партеш. Церан кандидаташ – Кадыров Рамзан а, Демилханов Султан а, Батаев ГІайрсолта а, Усманов Ідрис а ву.

Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан оцу даржехь хила веза хан чекхьелира ХІокху шеран март баттахь. Россин

Федерацин Президентан Путин Владимиран Указаца 18-чу сентябрехь дахьур болчу Нохчийн Республикин Куьйгалхочун харжамашкахь керла куьйгалхо харжжалц, Кадыров Рамзан Нохчийн Республикин Куьйгалхочун декхарш ханна кхочушдан хІоттийна.

Харжамех лаьцна долчу республикин законца нийса а догІуш, оцу дарже шайн кандидаташ хьалхататта йиш ю политикин партин. Харжамийн комиссе заявка еллачу парти юкьахь регионан куьйгалхочуьнга кандидат цахиларх а хІумма а дац, коьртаниг – иза кхечу политикин кхьаьнакетараллина юкьахь ца хилчаьана. 29-чу июнехь регионан отделенин конференци йолуш, «Партия роста» партис хьалхатеттина Нохчийн Республикин Куьйгалхочун дарже хьалхара канди-

дат. Иза ву Нохчийчохь предпринимателийн бакьонаш ларьаран векал, республикин парламентан хьалха хилла волу вице-спикер Усманов Ідрис.

– Нохчийн Республикин Куьйгалхочун харжамаш дабаьхаран хьокьехь болу сацам оха зорбане баьккхинчул тІаьхьа республикин харжамийн комиссина йовзийтира шайн кандидаташ хьалхататта бакьо йолу цхьамогІа политикин партеш а, цхьаьнакетараллаш а. Цу юкьахь ю 74 политикин парти а, 36 политикин партийн регионан отделени а, – билгалдаьккхир Байханов Іумара.

Цо дийцарехь, республикин харжамийн комиссехь регистраци ярхьама кандидаташна оьшу шайн агІо лоцуш Нохчийн Респу-

бликин муниципальни вовшахтохараллийн векалаллин органийн депутаташа я Нохчийн Республикин муниципальни вовшахтохараллийн куьйгалхоша куьйгаш яздар. Регистраци ярна кехаташ цудалар чекхдолу харжамаш дабаьха 45 де дисинчу хенахь, аьлча а ХІокху шеран август беттан 3-чу дийнахь суьйранныа ял сахьт даьлча.

Харжамашкахь кандидат хила йиш ю Россин муьлххачу а вахархочун, нагахь санна харжамаш дабаьхале цуьнан 30 шо а кхьаьенехь, цуьнан кхечу пачхьалкхан гражданство а, цигахь ваха цуьна елла бакьо а я кхечу пачхьалкхехь Іен цуьнан бакьо хилар чІагІдеш долу кехаташ а даьлахь.

І.МУРТАЗОВ

Къилбаседа Кавказ жима елахь а, хьежамаш баккхий а, башха а бу

Юкьараллина хетарг талларан ерригроссин туьшо (ВЦИОМ) билгалдаьккхина, Къилбаседа Кавказерчу субъекташ-кара кегиьрой Россин Федерацин Президента дахьочу некъана реза-хилар а, меттигашкара Іедалх церан тешам цахилар а. Амма иштта хьал Нохчийчохь дац. ВЦИОМ-о бинчу талла-маша гайтина Нохчийн Республикин бахархошна-кегиьрхошна республи-кин Куьйгалхочун Кадыров Рамзанан политикин некъ Россин Президентан Путин Владимиран некъ а тоьш хилар.

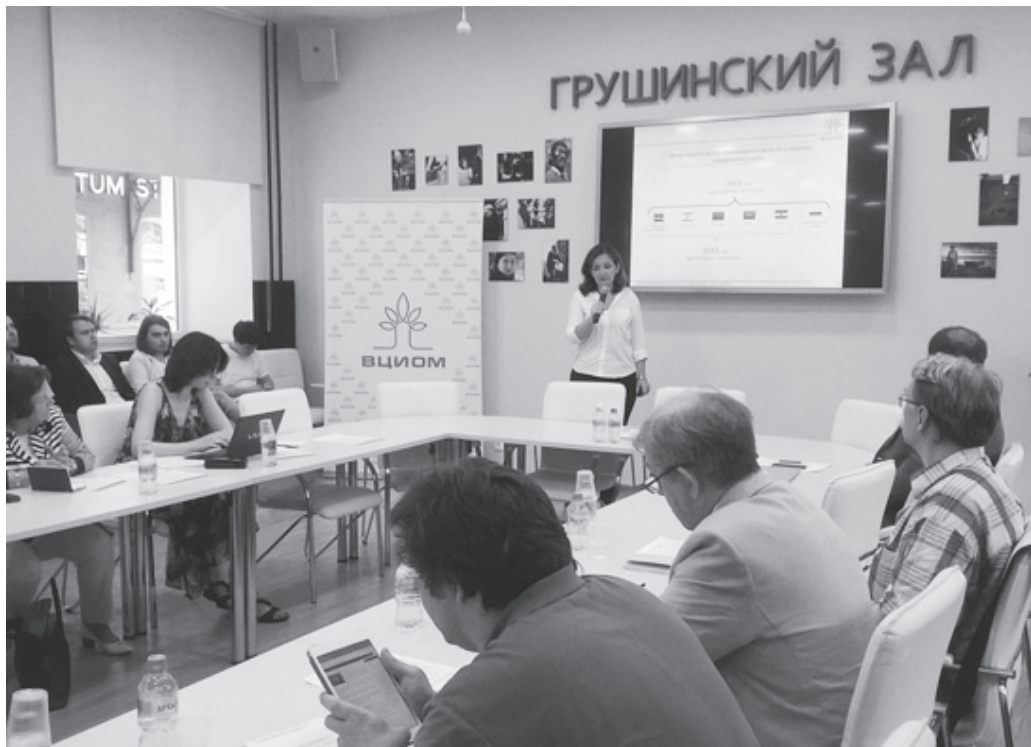
Цул сов, Къилбаседа Кавказера дуккха а кегиьрой тешна бу бахам харц-некьашка а, бевзаьаргахула а гулбан атта хиларх. Талла-машкахь даькьаьлначу ке-гиьройхь 12 процент тешна бу, «Делах даггара тешаш хиларо» бахам гулбар аттачу

хьоле доккхуш хиларх. Иштта ойла йолу кегиьройхь уггаре а дукха ГІалгІайчохь бу.

ВЦИОМ-о Дагестанехь а, ГІалгІайчохь а, ГІебартуйн-Балкаройчохь а, Кхарачойн-Чергазийчохь а, Нохчийчохь а, Къилбаседа ХІирийчохь а дабаьхьира «Къилбаседа Кавказан кегиьройин догІойла» цІе йолу талламан болх. Цигахь даькьаленира регионерчу 16–29 шераш долчу кегиьрхоша.

Оцу талламин ГІоьнца билгалдаьлла 2011-чу шарахь дуьйна Россин Федерацин Президентан политикин некъ кьобалбечу кегиьройин барам регионехь алсамболуш хилар (80 процент ца кхочуш).

Ткъа меттигера Іедал кегиьрхошна башха дезаш а дац. Схьаоьцур вай, ма-сала, ГІалгІайчов. Цуьнан куьйгалхочо Ю-Б.Евкуровс бечу балхана 46 процент кегиьройхь бен резабац. Кхин Дала делла хьал кхийол-

чу республикашкахь (цхьа Нохчийчохь йоцчохь) а дац. Нохчийчохь и терахь 99 процент ду.

ВЦИОМ-н лерринчу про-

граммийн директора Михайлова Еленас билгалдаккхарехь, социальни кхиа уггаре а дукха таронаш Нохчий-чуьрчу а, ГІалгІайчуьрчу а

кегиьройин ю (80 а, 81 а процент). Ткъа уггаре а кІезиг – ГІебартуйн-Балкаройчохь (47 процент).

Талламехь даькьаьлчна-

чу кегиьройхь 40 проценто шайш уггаре а хьалха бусала-динан векалш лору. Цул сов, регионехь экстремизм яьржина хиларан уггаре а коьрта бахьана – белхан меттигаш цахилар ду аьлла тешна а бу уьш. 33 процента хетарехь, регионехь «белхан меттигаш яц», 28 процента хетарехь, белхан меттигаш ю, амма балха хІотта атта дац», ткъа 11 процента хетарехь, «шайн хеннахь цадешар ду тахана балхалхоттар цанисдаларан бахьана».

Эскарехь ГІуллакх дарх лаьцна а цхьа ойла яц регионерчу кегиьройхь: 67 процента хетарехь, бІаьхаллин декхар кхочушдар мехала ду, амма 31 процент цуьна реза бац. Нохчийчуьрчу кегиьрхошна хетарехь, бІаьхаллин декхар кхочушдар башха мехала а дац (27 процента ду, 71 процента ду дац).

І.АДАМОВ

Къилба Суданан пачхьенехь герзащца йолу тобанаш вовшах летта. Цигахь лаххара а 270 стаг кхелхина, чевнаш хиларш кхин а дикка алсам бу.

«Иблисан пачхьалкхан» Геранаша Шемин Іедалан эскаршна дина ГІелатар юхатхуш даькьалоуш хилла Россин МИ-25 вертолет дохийна террористаша. Цу тІехь хилла ши пилот кхелхина.

Шайна деш долу ГІелатарш цхьана юкьана сацоран Іалашонца «Иблисан пачхьалкхан» Геранаша Иракьера мехкадаьттан пхи вышка эккхийтина.

Мадридан (Испани) коьртачу урамашкахь митинг даьхьхначу бахархоша дахьедира шайш шайн махка США-н Президент Б.Обама варна дукхьал хилар.

НАТО-н куьйгалло дахьош йолчу политикина резабо-цучу Іамаркахоша митинг даьхьхьира Нью-Йоркехь. Цара дахьедира НАТО-с шен ницкъаш алсамбахарна а, Малх-балехьа иза шорлуш хиларна а шайш дукхьал хилар.

Варшавехь (Польша) даьхьхначу НАТО-н саммитехь бинчу сацамийн кІорггера хьесапаш деш ду Россин куьйгалла, мехкан нуьцкъалалла чІагІьарехьа хьокьала доллу ГІуллакхаш даран Іалашонца.

Шанхайхь цхьаьнакхийтира (G-20) ткъа пачхьалкхан махлелоран министрш. Цара вовшахтуйхьира махлелоре-хула а, инвестицишахула а йолу белхан тоба.

Чинехь, чІогІа мехаш а хьокьхуш, догІанаш даьккхича 2 стаг кхелхина, 17 стагах хилларг цькьачунна хууш дац.

Берлинехь (Германи) полицин а, урамашка бевлачу ба-хархойн а тасадаларш хилла. Цигахь полицин 123 белхахо лазийна.

ТІаьхьарчу деношкахь Украинин Іедалан эскарша мар-садаьккхина Донецкан областерчу Горловка ГІалина, гуо-нахарчу ярташна яккхий тоьпаш еттар. И бахьанехь 50 сов цІа дохийна, 4 стагана чевнаш йина.

Масех де хьалха Дагестанехь школин директор вийна. Бехкениг лохуш ю республикин талламан органаш.

Францехь чекхьаьлла футболх ловзаран Европин чем-пионат. Европин чемпионаш хилла Португалин вовшах-тоьхначу командин футболташ. Финалехь цара жамІ 1:0 долуш толам баьккхир французашна тІехь.

АНАЙІСТЕХЬ – ОЛИМПИАДА

А.Болтукаевс даькьалоцур ду Олимпиадин ловзаршкахь

Де дийне даларца герга кхочуш ду Рио-де-Жанейрохь аьхкенан Олимпийски лов-зарш схьадоьлтур долу де. Дахьош ду спортан тайп-тайпанчу кепашкахула Россин вовшахтоьхначу коман-дин декьашхой билгалбахар.

Иштта, ХІокху деношкахь паргІатчу кепара охьатохарх-латарехула Россин вовшах-тоьхначу командин коьртачу тренера Тедеев Дзамболата йовзийтира Олимпиадехь даькьалоцур долчу спортсме-нийн цІерш.

Бразилехь хир долчу Олимпийски ловзаршкахь шайн-шайн йозаллин категорешкахь Россин сий лардийр ду Лебедев Виктор (57 кг. кхаччалц), Рамонов Сослана (65 кг. кхаччалц), Гелуев Аниуара (74 кг. кхаччалц), Садугаев Іабдурашида (86 кг. кхаччалц), Болтукаев Анзора (96 кг. кхаччалц), Махов Билляла (еца категори).

Карарчу хенахь билгалйинчу планца дахьош ду Олим-пиадина кечамбар. 10-гІа июль кхаччалц Кисловодскехь бара охьатохархлатархой, кечамбаран рогІера мур Новогорскехь дахьур бу (20-чу июлера 5-гІа август кхаччалц). Д.Тедеевс чІагІдарехь, 6-чу августехь Бразиле баха новкьабеврбу охьатохархлатархой.

Нохчех цхьа А.Болтукаев хилла Іийр вац Рио-де-Жанейрохь. Тешна хуьлийла ду, греко-римски кепара охьа-тохархлатархойн а, езачу атлетикин а вовшахтоьхначу коман-дашна юкьахь нохчийн спортсменийн цІерш хирг хиларх. ТІаьхьхара чІагІьаре хьаьжжина, оха уьш а йовзуьйтур ю.

Дагадоуьйтур, Рио-де-Жанейрохь аьхкенан Олимпийски ловзарш дахьур ду 5-чу августера 21-гІа август кхаччалц.

Хь.АБАЕВ

А-Хь.КАДЫРОВ ВИНЧУ ДЕННА ТІЕКХОЧУШ

Даудов Мохьмад: Ас дозалла до Ахьмад-Хьаьжа сайна вевзина хиларх

Вайн республикехь тахана бохучу кхиамийн хьесапаш дечу хенахь вайх хIоранна а дагато-су гена дала кхиаза долу дIадаханарг, дагадогIу дерриге а стенна гIера дIадоладелира, когахитта маца дуьйладелира. ХIокху некъяна юьххьехь лаьтташ вара республикин хьал-хара Президент, Россин Турпалхо Кадыров Иабдул-Хьамидан Ахьмад-Хьаьжа. 2000-чу шеран 12-чу ию-нехь Россин Президенттан В.В.Путинан Указаца Нохчийн Республикин Ад-министратцин Куьйгалхо хIогтирга иза.

Оцу денна гIера дуьйна схьа ягарьеш ю вайн респу-бликин керла истори. Ткъа та-хана Нохчийчоь экономикин а, социальни а кхиарехь сихха лакхенаш йохуш ю. Толуш, хазлуш, токлуш ду дахар.

Хьал шен болатчу мIарашца схьалаьцна, ондда карахь латтош хилла зама-ирча гIан хилла дIаьйлла. Цу хенахь хиллачу кьизалин, кегарийн тахана сурт хIотто а хала ду. Вайн халкъан док-ках долу дакъа, вайн мах-кахь кхидIа йолчу хенахь шайн аьтто а, синтем а хирг хиларх дог диллина, дуьне ма-дду даьйла лелаш дара.

Ткъа даваха аьтто боцург кке-рамехь Iаш вара, рогIера син-гаттам тIекхачаре ладоьгуш. Нохчийн юкьаралла шина я кхаа декье екьна ца Iаш, харц Iедало маситта декье а екьна, вовшашца кьовсамехь яра. Адамаш тайп-тайпанчу тоба-нашка декьнера республикехь урхалла деш лаьттинчу декь-азчу ражо.

Оцу хьолехь, гуоабаккхи-на екьса цъха халонаш, син-гаттамаш, гIайгIанаш, чол-халлаш йолуш, уьш дIаьха цъха а некъ ца гучу хенахь Ка-дыров Ахьмад-Хьаьжа Нох-чийн Республикин декхарш кхочушдаран Iедалан коьрте хIобьтира, шена гуонаха те-шаме белхажой гулбира. Цар-на хьалха билгал декхарш хIиттира. Уггаре коьртаниг – билгалбавккхира бIеннаша галморзахаллаша, иттаннаша цаькхатарша, вовшашна юкь-кехь йолчу весаша маситта декье декьна хилла нохчийн халкъ жим-жима тухуш цъха-натухун болу некъ.

Республикехь контртер-рористически операцеш дIаьбочу Иаламат чолхечу хьелашкахь Кадыров Ахьмад-Хьаьжин а, цо куьйгалла дечу Администрацин декьашхойн

а ницкъ кхечира социальни а, экономикин а декхарш кхочушдан, кьепе ярна а, юкьараллин кхерамазалла чIагIярна а оьшу хьелаш кхолла.

«Ас цъхаьнгта а хьйза-дойтур дац нохчийн халкъ» – аьлла, цо дина майра дIахьедар цуьнан политикин коьрта кьилба а, машар барехь, барт барехьа бина ондда кхайкхам а бара.

Нохчийн халкъан мостагIаша шаьш шайн Iекадора А-Хь.Кадыров а, цуьнан Правительство а про-блемийн дукхалло са а дукъ-дина, республикехь машар а, барт а ца балуш, социально-экономически декхарш кхо-чущ а ца далуш юьсур ю бохуш.

Амма, республикин Ку-ьйгалхо, хьалха муфти хилла волу, кьаьсташ вара пачхьалк-хан барамехь хьеса дан хууш хиларца. Иза цу сохьта зама-нан лехамийн духе кхуьура. Цунна дIа ма хьаьжжина св-зара адамийн дог-ойла. Церан аьтто барна тIехьажийна бара Правительствон болх.

Векьса иза ву, кхин цъха а вац референдум дIаьхьаран вуно халчу декхарца ларий-нарг. Цу референдумехь те-ийчира Нохчийн Республикин Конституци. Цо куьйгалла деш а, дубьхалдIа даькало-цуш а кечийна яра иза. Оцу коьртачу законца тахана ехаш а, кхуьуш а, хазлуш а ю вайн республика.

Вовшашца галморзахал-лаш йолчу хиламийн дорца юкьехьула Ахьмад-Хьаьжас Правительство а, халкъ а Iедалан легитимни органаш вовшахтохарна тIе дуьгура.

Цо уьш вовшаш а туьйхира. 2003-чу шеран октябрехь дерриге а халкъан цъхаьбарт хуьлуш Нохчийн Республикин Президент харьжира Кадыров Ахьмад-Хьаьжа. Цул тIаьхьа вовшахтуьйхира Нохчийчоь-нан Правительство.

Стагехь доллуш дерг тIе ма-хьаьжжина хууш, цуь-нан таронаш, корматалин тIегIа деваш волчу Ахьмад-Хьаьжин аьтто белира ми-нистерствийн, ведомствийн куьйгалле шайна хьалха хIиттийна декхарш хьанал, догтах, лаккхарчу тIегIанехь кхочушден долу адамаш хIитто. Нохчийн милици кхол-ларан юьххьехь лаьттингарг иза вара. Тахана, цунна кхо-чущ ду республикехь кьепе а, кхерамазалла а хилийтарна кхачояран коьрта дакъа.

Ахьмад-Хьаьжас нохчийн халкъан дубьха гайтинчу хуььнарийн маьIна, мах хадийна ца валлал, доккха ду. Ма-дарра аьлча, цо билгалъ-яьккхина ю республика кхио-ран стратеги. Цунна ондда бух а боьгтина Ахьмад-Хьаьжас. Байгтамай я!! Дахаро ца моьв-тург до. Иштта цIехьхана, дагахь доцуш вайна юкььера Южалло даваьххира Ахьмад-Хьаьжа а. 2004-чу шеран 9-чу майхь ног ца тухуш сецира нохчийн халкъан бакъволчу кьонахчун дика, комаьрша, майра дог. Сецира дерриге а халкъ делхош, дохощ, хьере деш.

Амма, Делан кьинхетам-ца, вайн ирсана ден гIуллакх дIахьехьар шена тIелелира цуьнан кланта Кадыров Рамза-на. Цуьнан хуььнар а, похIма а доллу, шен дас дIабольина хилла некъ дIабавьхана ца Iаш,

таханлера хьелаш а, лехамаш а хьесапе а оьцуш, царна керла маьIна, керла мехаллаш цу-якха хаарехь, халкъан барт кхин а чIогIа чIагIбарехь.

И бахьанехь, цуьнан ку-ьйгаллица я гIенех а, я самах муххале а гур бац аьлла хе-тачу кхиамашка кхечира вай экономика а, социальни дакъа а меттахIотторехь, кхиорехь, Республикин Куьйгалхохочун даржехь цо болх беш болу мур туьйранах бакьдерг даран мур бу. Тахана вай деха зазодок-кхучу, бертахьчу республи-кехь. Кхузахь кьинхьегаман хуььнариш – хIора дийнан бакьдерг ду. Ткъа машар а, барт а – дахаран бакьдерг ду.

Кадыров Рамзана вовшах-тохна лаккхара корматалла йолу, экономикин а, социаль-ни а муьлхха а декхар кхочуш-дан хуььнаре йолу Правитель-ство. Нохчийн Республикин Администрацис, пхийтта шо хьалха кховьлина хилла йол-чу, гIуллакхаш хьаьк ма-дду кхочушдо цо. Регионан Куьй-галхохун тIедахкарш кхочуш а деш Правительствос чекхдоху мел чолхе а гIуллакхаш. Уьш тIехьовсийна ду адамийн хьал-дахар тодарна, кхочушдаран Iедале федеральни органашца цъхаьнагIуллакхаш дайтар-на. Р.Кадыровн куьйгаллица кечий Нохчийн Республика социально-экономически кхи-оран программаш, билгалдоху цъхамогIа мехала некъаш.

Ахьмад-Хьаьжин Рам-зана доккха маьIна лелий-на ца Iа деккъа социально-экономически дакъа кхио-ран гIуллакхашкахь, кхин а доккха ду цо политикехь лелаш долу маьIна. Цуьнан куьйгаллица дIадаьхьна ре-

спубликехь Iедалан демокра-тически органаш кхоллар: харжамаш бина Нохчийн Республикин Парламенте а, меттигашкахь шаьш урхал-ла даран органашка а. Цул сов кхиамца кхочушдеш ду культура, дешар, Iилма, спорт кхиоран гIуллакхаш. Вуно даккхий декхарш кхочушдеш ду кегийрхой ийманехь, оьз-дангаллехь, патриотически ойланехь кхетощ-кхиоран декьехь.

Нохчийн Республикин Ку-ьйгалхо, Россин Турпалхо Ка-дыров Рамзан тахана боккха сий-ларам болуш ву Россехь хьовха, дерриге а дуьненахь. И сий-ларам тIегIла лакхабо-луш а бу.

Ас дозалла до сайна Ахьмад-Хьаьжа вевзина хи-ларх, цу халачу, карзахечу заманан хиламашна юкькехь сайн дакъа хиларх. Оцу хи-ламаша вайн халкъ ирсечу хиндолчуьнга дуьгура. Оцу хиламех волийла а, царна инкарло йойла а дацара. Тайп-тайпанчу даржашкахь (Прези-дентан кхерамазаллин служ-бехь шолгIачу полкан ротин командиран, Шелан районан ОВД-н хьаькаман даржаш-кахь) волчу хенахь со дика кхетара сайна тIехь долчу дек-харехь, со сайн хьокьала йолу хазна юкьайилла хьожура Ахьмад-Хьаьжас а, цуьнан Администрацис а ирсехьа, токхонехьа дIабольиначу бок-кхачу болама.

Сан философи янне а чолхе яц: Ахьмад-Хьаьжин весеташ кхочуш а деш сайн халкъ ирсе хилийтаран дубьха оьшуш мел дерг, вайн халкъан тхьамдас, Россин Турпалхохо, Нохчийн Республикин Куьй-галхохо Кадыров Рамзана деш долу тIедахкарш Iаьвшина кхочушдар. Рамзан а, цуьнан да Ахьмад-Хьаьжа а даима хила а хилла, ван а ву, хилла вуьсур а ву дахарехь со ир-кара хIоттон, суна ницкъ лун масал.

Вайн республикин пач-хьалкхан Iедалан органаша пхийтта шарахь бина некъ ойланашкахь юха луьстучу хенахь кхета хь Нохчийн Ре-спубликин хьалхарчу Прези-дентан, Россин Турпалхохун Кадыров Ахьмад-Хьаьжин весеташ кхочушдархьама Кадыров Рамзана дан тарлуш дерг а, доцург а дина хиларх. Иштта хила веза бакъволу воI, кьонаха.

«Нохчийн Республикин Администрацин 10 шо» журнал.

«Даймехкан» архивера сурт

ГЕНАРА КОСТ

Иорданерчу нохчийн тахане а, кхане а

Иорданерчу нохчийхь лаьцна дукха дийцина зорбанан хьостанашкахь. Уьш Иордане муха кхаьчна а, Даймакхара ара хIунда бевлла а ца хууш нах кIезиг бу. Ткъа, таханлерчу дийнахь муха ду те Иорданерчу нохчийн хьал а, бахам а? Муха беа те цигара нохчий, мел лахара а ши мотт а, ши культура а лелош? Цунах лаьцна дуьйцу цигарчу Бакир Иабдул-Хьамийда:

– 115 шо хьалха Урдуне кхаьчначу нохчийн дахар а, таханлерчу нохчийн дахар а дукха хийцаделла хилар цъха а шеко йолуш дац. Юьхьанца, Урдунан махкахь баха хевшина нохчий, гуонаха кIезиг бен хийра нах боцуш, ДеГIастанехь санна, вовшашца цъхаьна дахар нисделла, шаьш цIахь ма-хиллара, юьртан бахам а лелош, шайн мотт а, ламасташ а Iалашдеш, нохчаллех а ца бухуш баьхна.

кегийчу нахана нохчийн ламасташца йогIу жигаралла (хуьйлила уьш нохчийн келхарш я литература) Iамо а, дIахьеха а аьттонаш Iаламат гIийла бу Урдунерчу нохчийн клубийн а, юкьараллийн а. ХIетте а, и анташ тидаме а эйна, шайн маттана а, ламасташа а сагатдеш берш денна совбуьйлуш бу. Ишттачарех Сако МахIир а ву.

Сако МахIир 24 шо хан йолуш ву. Урду-нан Университетехь доьшуш ву иза. Сакош ша-шена Iамийна нохчийн мотт, Iама луш болчарна, Саконан юкьараллехь а интерне-техула Iамош лела. Ша лелочу жигараллех лаьцна иштта дуьйцу Сако: «Вайн мотт безар сица ду сан. Жима волуш, дубьхьара школе вахча, сайна ца бевза мотт хезча, чIогIа инзар ваьллера со. Iаьрбашна юкьке ваьлча, церан

Амма цкъа а Даймохк бицбина, цIа ерза ца хьогьуш ца баьхна уьш. Мел самукъане ши нисьяларх а Курчалойн-Эвларчу Ваззах пIе йолчу цъхана йоккхачу стаг олуш хилла боху:

«Шун дегнаш чух буьхьигаши санна

лелхаш хиларх, сан дог мела ладар хилла чIеледаш ду».

Ваззахь санна Даймакхана сагатдеш массо мухIажир а вара.

Делажь а, Даймакхана сахьийзарал сов, кхин халонаш йоцуш дацара церан дахар. Дубьхьара Урдуне кхаьчна нохчий арабаха гIерташ, Iаьрбийн четар-нах олучара, цкъа-шоьза тIелатарш а дира. Амма барт цахилар а, мостагIалла а дукха ца лаьттина, нохчий муьлш бу хьича. Цул сов, нохчий а, Iаьрбий а бертахь цахилар чIогIа тайна хилла тIаьхьа тIедаьнчу Ингалсан Iедална. Царна моьвтуш хилла, уьш бусалба Iаьрбашна дубьхало латгорехь шайгахьа хир бу. Ткъа, шайн дин дадийна, ошцул генара динан тхов-кIело езаш кхаьчна нах хуьйлила ма дацара шайн бусалба вежаршна ямарт...

ТIаьхью, Iабдалла Хьалхарниг ша Урдунан пачкахь хIобьтича, нохчашна а, Кавказерчу кхидолчу кьамнашна а массо хенахь чIогIа муьлIах хилла. Iабдаллал тIаьхьа хIиттинчу паччахьашца а юкьаметтигаш гуттар а дика лаьттина Урдунерчу нохчийн.

Делажь, зама хийцалуш, Урдунан махкахь нах сов буьйлуш, юьхьанца санна шайн юьртан бахам а лелош, нацкъара бевлла баха атта дац нохчашна таханлерчу дийнахь. Урдунехь хиш гIелдалар бахьанехь, юьртан бахамаш хьалха санна токхе бац. Iедалан балха я эскаре ца вучна баха атта дац тахана Урдунехь нохчи-наш. Оцу бахьаница меттигерчу нахаца хIора денна уьйраш тийса а, Iаьрбийн мотт нохчийн маттал алсам бийца а беза. Цундела, цIахь бен бийца йиш йоцуш гIелбелла Урдунерчу нохчийн ненан мотт. Ткъа иза уггаре а вуон ду.

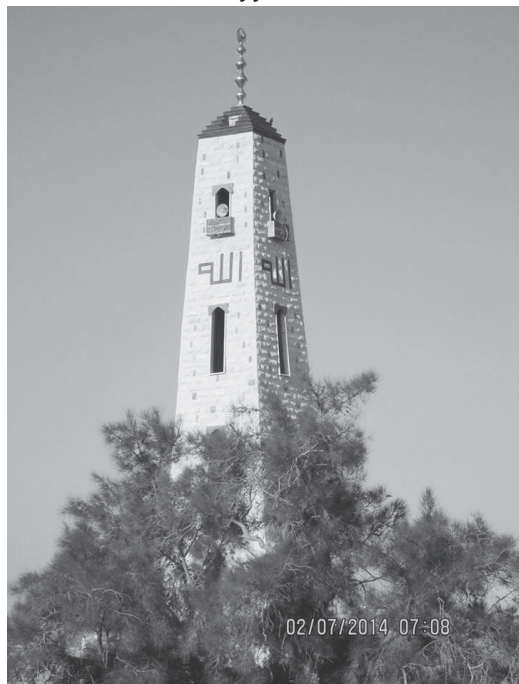
Тахана, тIекхуьуш йолчу тIаьхьенаша нийса ца буьйцу нохчийн мотт. Нохчийн мат-тахь деша-яздар-м хьехьохь а дац. Вуьшта, цъхаболчара мотт бийцахь а, Iаьрбийн маттахь ойла а еш буьйцу. Масала, «Со хьо лоьхуш вара» олучу меттана «Со хьуна тIелохьуш вара» олу цъхьдолчу бераша. «Со и волчу вахара» олучу меттана «Со цуьнан волче ва-хара» олу ккечара. Цул сов, нохчийн маттаца Iаьрбийн мотт эбар барам боцуш дукха ду... Iелгашна тIехь дагардаллал бен Iаьрбийн дешнаш нохчийн маттаца эн ца деш, шаьш мел дукха халонаш ларах а шайн ненан мотт ларбина Урдуне дубьхьара кхаьчначу нохчийн мухIажирша. Амма тахана кхочуш Iаьрбийн мотт цаахар дубьхал даяла нохчашна.

Бакьду, нохчийн гIиллакхаш хIинцалц дика Iалашдина кхузарчу нохчаша. Амма

маттах цецволура со. Суна берриге а наха, оха санна, нохчийн мотт буьйцу моьвтура. 2009-чу шарахь университетге деша хIобьтича, араьхарчу мехкашкара деша баьхкина дуккха а дешархой бара. Церан хIораннан а шайн-шайн меттанаш дара... Шайна лаахь еша а, язлан а. Оцу муьрехь дагадара суна сайн маттахь деша а, язлан а цаахар эхь хилар. Ишттачу дог-

ойлано ира-кара хIиттош, вайн мотт Iамош, таханлерчу дийне кхаьчна со. Кхиболу вайн нохчашна иза Iамо лууш са а гатдо ас».

Саконан жигаралла Урдунерчу нохчашна ладаме елаьх а, амма тоьал яц. Цъха онда бил-лина бух ецахь, хенан йохалла илбазгIала хилла дIадовр ду Урдунерчу нохчашкара Нохчалла. И хан дукха сиха тIегIерташ а ю.

Дубьхьара Урдуне кхаьчна хилла болу нохчий санна, Даймакхара тахана арабевлча санна, ДеГIастанехь хьогьуш беа цъхаболу нохчийн кегийнах. Массо хенахь Даймохк хьехош камел до Ширд-Махкара схьаваь-лачу Тькарига: «Сан са ду Даймакхакхь. Сайн валар а, верзор а мукъане цигахь хилар доьху ас Деле. Вайн дай бусалба динан дубьха арабевлла хиллехь а, тахана вайн цIахь санна дин доллуш меттиг кIезиг ю. Паккха вайн хIун деш Iа нехан махкахь? Вайна цъха а кхин мохк хир бац вайн Даймохк боцург... Я суна хила а ца лаьш».

Дала Iалашбойла вайн Даймохк! Дала кхин вуон ма гойтийла вайн халкъана. Товар ю вай мел лайна халонаш. Кадыров Ахьмад-Хьаьжас ма-аллара, «Кхидла, нах санна, даха хьовсий вай?!»... Амма... цIа а дирзина, баккьал а вайн Даймохк болчу Нана-Нохчийчоьхь.

Бакир Иабдул-Хьамийд

ХААР ПАЙДЕХЬ ДУ

Ноналлин капиталах цъха дакъа схьаэца лаахь...

Ноналлин капиталан харжийн чоьтера цкъа 25 соьман барамехь я ноналлин капи-талах динсина ахча, 25 эзар соьмал алсам до-цуш, схьадалар доьхуш (заявлени) декхар язлан таро ю электронни кепехь, Россин Пенсионни фондан pbf.ru. сайтехула. Электронни кепехь декхар чулчу хенахь ноналлин капитал дерг клиенттийн службе ваха оьшуш дац. Цу тайпша-на Россин Пенсионни фондо дIаьхьом ду элек-тронни кепехь хьашташ кхочушдар шордаран гIуллакхаш. Бахархойн, шайн чурьа ара а ца бовлуш, Россин Пенсионни фондо кхочушдечу хьаштех пайдаэца аьттонаш хилийтаран дубь-хьа деш ду иза.

Ноналлин капиталан харжех цкъа схьаоьцуш долу ахча схьаэцаран бакьонах пайдаэца йиш ю капиталан дерриге а ахчанаш пайдаэцна боцчу (я 2016-чу шеран 30-гIа сентябрь кчалеахь ноналлин капиталан сертификат схьаэца бакьо лун йолчу) берриге а доьзалийн. Цкъа оьцуш долу ахча схьаэ-царна декхар язлан таро ю ноналлин капитал долчу Россин Федерациехь Iаш болчу берриге а бахархойн. Сертификат схьаэца бакьо елла долу бер динчул тIаьхьа мел дукха хан дIаьйлехь а луш ю и бакьо.

Декхар чудала деза 2016-чу шеран 30-гIа ноябрь тIекхачале. Цу тIехь билгалъяьккхина хила еза но-наллин капиталан сертификатан сери а, номер а, 25 эзар сом ахча я ноналлин капиталах бухадисинарг 25 эзар соьмал кIезиг ахча делажь, иза а ши бутт балале тIедаккха дезачу счетан реквизиаташ а.

Ноналлин капиталан сертификаташ долчарга Россин Пенсионни фондо доху банкний реквизи-таш тIехь дIаьзлеш дерг нийса ду-дац хьожуш юх-юха а леррина тидам бар, юх-юха а таллар. ХIунда аьлча, оцу реквизиаташца дIадохьуйтур долуш ду ноналлин капиталан ахча. Ноналлин капиталан сертификат долчунна язийна хила еза банкнн счет. Электронни декхар дIаьдахийта деза сертификат шайна делла йолчу Россин Пенсионни фондан меттигерчу (территориальной) органе.

Дагадоуйту, Россин Пенсионни фондо элек-тронни кепехь кхочушдеш долу дерриге а хьашташ,

беш болу аьттонаш Пенсионни фондан сайтехь хIокху адресца pbf.ru. вовшахтохна хилар. Хьаш-тахойн аьттонна сайт кхочушдечу хьашташна (пенсешна, социальни ахчанаш даларна, ноналлин капитал даларна, и дI.кх.) нисийна ца Iаш, регистра-ци йинарг а, ца йинарг а тIекхача таро йолуш йина. Россин Пенсионни фондо электронни кепехь шен хьашташ кхочушдан луучо пачхьалкхо хьашташ кхочушдаран цъхааллин порталехь хьесапне эцна хилар чIагIдеш йоза хилийта деза (gosuslugi.ru). На-гахь санна стаг порталехь регистраци йина велахь, регистраци ечу хенахь билгалъяхьначу логинех а, паролех а пайдаэца беза. Бахархошна бегийла хилийта Россин Пенсионни фондан дукках йолчу клиенттийн службашкахь дIаьхо пачхьалкхо хьаш-таш кхочушдаран порталан сайтехь регистраци йинчу стеган дIаьзвар тIеIагIдар.

Россин Пенсионни фондан говзанчаша нонал-лин капиталан сертификаташ долчарна хьехар до ноналлин капиталах 25 эзар соьман барамехь я ноналлин капиталах динсина долчу 25 эзар соьмал алсам доцу ахча цкъа схьаэцарна электронни кепехь декхар яздар магош. ДIадаханчу шарахь ноналлин ка-питалах цкъа ахча даларна декхарш дIаьцар майн бет-тан юьххьехь Россин Пенсионни фондо дIадолийча, хьалхарчу шина баттахь Пенсионни фондан клиен-тийн службе декхар язлеш веанарг 900 эзар сов стаг вара. Цъхайолчу клиенттийн службашкахь раьгIнаш лаьттира. Ткъа хIинца, декхарш электронни кепехь дан аьтто хилца, цъхаьннан а рогахь латта дезар дац, Пенсионни фонде ваха а дезар дац. Бахархойн аьттонан дубьха юкьдаьккхина и гIуллакх.

Россин Пенсионни фонд

ИЭС

Нохчийн журналистикин верас

Бераллин шераш

Йоккха АтагIа – нохчийн шира юрт ю. Нохчийчоь а, нохчийн халкъ а дуьненна дIадовзийтина похIме ада-маш дукха девლა кхузара. Царах ву Нажаев Ахьмад, Сальмурзаев Мохьмад, Эсамбаев Махьмуд, Магомаев Iабдул-Муслим, Хамидов Iабдулла, Паскаев Рамзан, Нажаева (Мусаева) Лайлаь, иштта дуккха кхиберш. Нохчийн литературин бухбиллархойх цхьаь хиллачу Нажаев Ахьмадан девешин кIант вара Ийсан кIант Хожа. Шен воккхаш волу шича Ахьмад, хьехархойн курсаш кхиамца чекхъяьна, школехь болх бан волавелча, вахара иза хьалхарчу классе деша. 1912-чу шарахь дуьнен чу ваяллачу Хожин доьшу хан тIех тилале, ийлира АтагIахь советийн Iедало школа. Чекхдаьллачу XX-чу бIешеран 20-чу шерашкахь Соялжа-ГIалахь хьехархой кечбора нохчийн яргашкарчу школашкахь белхаш байта. Нохчийн халкъ а, нохчийн мотт а дукхадезаш волчу Ахьмада догтах Iамадора юьртахойн бераш. КIорггера хьекъял а, ира синкхетам а болу иза дика кхетара таханлара бераш – кьоман кхане хиларх. Ткъа и кьоман кхане сирла, токхе хилийта алссам йоза-дешарца уьйр-марзо йолу адамаш оьшура. Халкъана, махкана пайдехь болуш уьш кхион луш дукха кьахьийгира Нажаев Ахьмада. Юьртарчу школехь ийп класс бен яцахь а, хьехарчу ларавора берашна йоза-дешаран кьайленаш йовзийта, царна КIорггерчу хааршка бoьду некъ ба-ста, марзбалийта, нохчийн халкъан историх дерг дий-ца. Ахьмадан кьамелаша дешархойн дегнаш йoьхе дохура, кхидIа деша лаам кхиабора, халкъе а, махке а болу безам чIагIбора. Дешарна кьаьсттина гIера вара Ножаев Хожа. Лерина ладугIура цо хьехархочун хIора даше. КIантана чIагIа лаьара шен хьехархочух тера хила, цо шеначу даггара юьхарлаьцна некъ, иштта дог резадина дIакхехьа. Цунна кьегтина тоьшалла Хожа, 1926-чу шарахь, гIаш, АтагIара Соялжа-ГIала охьавеана, ФЗО деша дIахIоттар. Фабрикашкахь, заводашкахь болх беш болчу кегиьрхошна юокььерчу школан барамехь хаарш луш дешаран заведени яра ФЗО. Бакьду, деша луш верг, мел генарчу юьртара велахь а, кьаьха ца вора Соялжа-Галарчу ФЗО-хь. Цу тIехь боккха аьтто хилера Ножаев Хожин ФЗО кхиамца чекхъяьккхинчу кегиьрхойн рабфаке деша баха бакьo хуьлура. Ткъа рабфакехь политикин Илма Iамадора, советийн бахамашкахь белхаш бан говзанчаш кечбора Даймакхана, советийн идеологина муьтIахь болуш, коммунисташа айтинчу цIечу байракхна тешаме болуш.

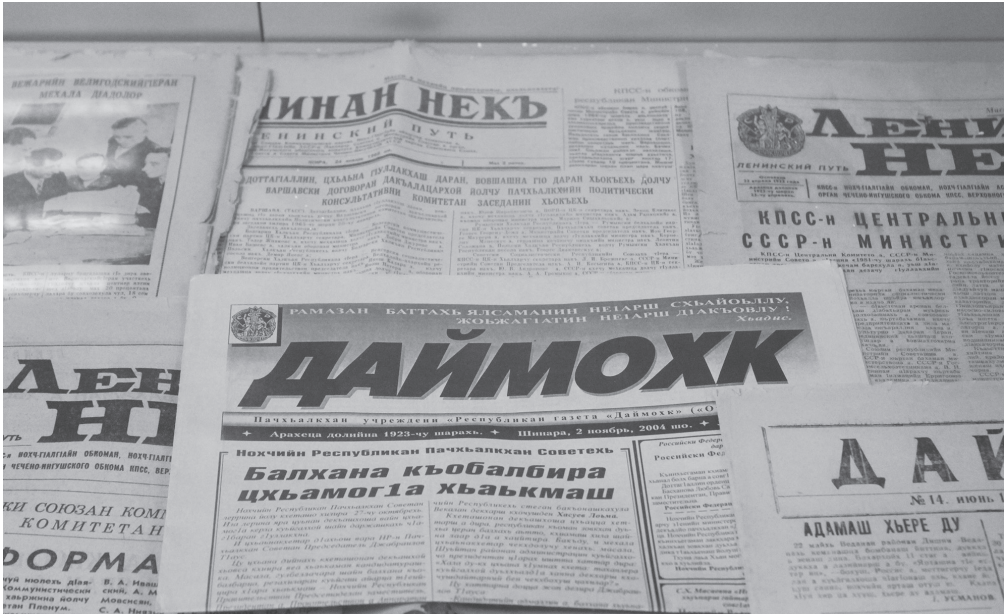
Кьоналла

Кхиаран дерриге а тIегIанехь шен хьекъялца, хуьнарца, доьналлица, кхиамца чекхваялла Ножаев Хожа Хьалха-МартангIерчу комсомолан райкоме балха хьажийра, кегиьрхошца кхетош-кхиоран болх дIабахьар тIе а дилина. Луьра зама яра чекхдаьллачу XX-чу бIешеран 30-гIа шераш. ЧIагIаIа Iалашо лаьцначу советийн Iедало керла гIиллакхаш кхийдадора бIешерийн КIорггенара шайн ворххIе дайша, хIайкал санна лийринчу, оьздачу гIиллакхийн беркатечу гурашкахь хене буйьлчу ламанхошка. Нийса хир дацара советийн Iедало сьхакхийдоцу керлачаьрца диканге а, нийсаниге даданне а дацара аьлча. Школаш яхар а, Россехь деха дерриге а халкъаш санна, нохчий а

серлонехьа ийзабар, вошала, нийсо, бакьo кхайкхаяр, дагахь самукъане гилгаш доху мерза кьаьнаш дара. Ткъа советийн Iедалан велкашпа дуьйцург, лелашдерг кест-кеста галморзах лелхаро шеко латтайора ламанхойн дегнашкахь. Уггаре а лазаме дерг, гуш йoичу коммунизман бIарлагIех Iехалой, Россехь дехачу дерриге а халкъашка Дела воичу дикане кхайкхар дара. И Iеса кхайкхам тIелаца кийча бацара Нохчийчуьра бахархой. Цунна дуьхьал бара кьаной, кьонахий, яхь йолу кIентий. Уьш советийн Iедална дуьхьал бацара. Царна лазаьмца Iеткъаш хилларг а, даге лан ца луш, дазделларг кхин дара. Дайх дисина шира ламасташ боьлушш нохчийн кьомана юкьаййочу эьхъазлонна, Делан дин кхайкхо Iеламнах кьинхетамза хIаллакбарна дуьхьал бара, Нохчийчуьра дукхах болу бахархой. Кьаьсттина дазделлера ламанхошна Кьилбаседа ВКП(б)-н комитето 1930-чу шеран март баттахь дина талор. Чекисташ коьртехь болуш, тIеман операци дIаяхьира цу муьрехь вайн махкахь, Iаламат дукха бекх-гуьнахь доичу адамийн ций а Iенoш. 4 гIашлойн, 3 дошлойн, 2 партизанийн тобанаш воьшахтуьйхира Кьилбаседа Кавказан ВКП(б)-н крайкоме, нохчашка нуьцкъала герз охьадиллийта. Оцу тобанашна юкьахь дукхах берш вайн дуларчу халкъийн векалш бара. Царна гIо-накьoсталлина кечийна сапериийн рота яра. Буйннал бен йoичу Нохчийчуьрчу бахархошка герз охьадиллийта вовшахтоьхна

тура. Уггаре а коьртаниг, и питанчаш вовшашца тарлуш бацара. ГIад-амал дайниера мотт беттачара а. Оцу халачу хьелашкахь комсомолан болх дIакхехьа дезаш волу Ножаев Хожа, цкъацкъа шина жoвийн, нуьйжигнийн юкьке нисвелча санна, вуьсура. Делахь а, цкъа кьарвелла, халонех озавелла юхам-а ца ваялла иза. Шегахь йoичу таронех, Iедало шега кьачийтинчу бакьонех пайдаoьчуш, кегиьрхой деша хьовсо гIерташ дукха кьахьийгира Хожас. Дукха кегиьрхошна гIо-накьoсталла дина цо уьш деша бахийтарехь а, балха дIанисбарехь а. Мискачу адамийн терго йина. Цъха гIуллакх дохьуш шена тIевеванарг цуьнан хьашташца ца хьожуш ца витина. Хазачу гIиллаккхех йoьттина Ножаев Хожин амал чIагIа тайнера марганхошна. Цара ларамца йoккхура жимачу стеган цIе. Цкъа а цуьнан дош шалхадаьлла меттиг а ца хааселера цуьнан доттагIашна, белхан накьoсташна. Ножаев Хожа шен лаамехь Цечу Эскаре гIуллакх дан вахара 1934-чу шарахь. Цигахь даьккхинчу шина шарахь дуккха а керланиг Iемира цунна. Бакьду, мелла а кхолларалехьса латгташ волчу Хожина, цкъа а бIаьхо хилла Цечу Эскарехь виса дага-м ца деанера. Oьшучохь Даймакхана орцахвала кийча вара иза, амма дерриге а дахар эскарпа дозар цуьнан амалца, ойланашца догIуш дацара. Цундела юьхьаькIам боллуш шена тIедехкина декхарш кьочушдина, Ножаев Хожа 1936-чу шарахь Нохчийчу юхавoьрзу.

тоба 3 700 стагахь лаьтташ яра, цаьргахь 3 кема, 19 йоккха топ, 28 пулемет яра. 1930-чу 14-чу мартехь дIабуйьлабелла 12-чу апреле кхаччалц, дукха адам хIаллакдеш, набакте хьовсош йоккха тIеман операци дIаяхьира ЧК-с Нохчийчоь. Оцу харцонана резаболу нохчийн кегиьрхой, вовшаш а бетталуш хьанашка дIаьха буйьлабеллара, шайн кадыкчаллахь Iедална дуьхьал зуламаш а деш. Иштта, чолехчу хьелашкахь цъхьана-шина шарахь болх бира Ножаев Хожас. Цунна кьузганаша санна гуш яра Iедало жигараяьхна харцонаш. Мукъа Iаш бацара советийн Iедал ца деза питанчаш. Цара тайп-тайпана адлагитанаш даржадора, хилларг дестадоь дуьйцура, дешачу кьамелашна миска адамаш карзахдохура, маслалат хила ца дуь-

ТIаккха Хьалха-Мартан коштарчу комсомолан секретарь дIахIоттаво иза. 1938-чу шарахь КПСС-н могIаршка тIеoьцу. Хьалха-Мартан КIоштан КПСС-н райкоме балха дехьа воккху, коьртачу декъана, идеологичин болх дIакхехьар тIе а дуьлийн. Идеологин болх дукха хьoьлахь адамашка бан безаш бу. Масех шарахь бира Ножаев Хожас и болх. Хаддаза командировкашкахь хуьлура. Лаьмнашца йoичу яргашкарчу бахархошна хуьлучу цъхьанакхетаршкахь дакъалоцуш, цаьрца кьамелаш деш, махкахь хуьлучу хийцамашна кегиьрхой юкьаoзо гечо-наш лoьхуш, яргашкарчу ламанхойн чордачу дахарна бегIийлаш юкьаьлон аьттонаш лoьхуш. Нахана дукхавезаш а, махкахошна юкьахь сий-ларам болуш а вара иза. Иштта, шен

са а, дегI а ца кхоош кьахьийгира цо 40-чу шерийн юьххехь а. Республикехь тоьлла агитатор лорush волу иза, мел чIагIа дехарш дарх а 1941-чу шеран 22-чу июнехь дIаболабеллачу тIаме ца вахийтира юьхьанца. Цо мел дина дехар – «Хьo кхузахь oьшуш ву!» – oлий тIе куьг яздой юхалора. 1941-чу шарахь а, 1942-чу шеран Iай а ерриге а яргашкахула чекхваяьлла иза. Вайнехан кегиьрхой йoьхе бохуш, ямартлонца вайн Даймакхана тIелетгачу кьызачу мостагIчух лаьцна дуьйцуш, Нана-Даймакхал деза а, сийлахь а хIума цкъа а хилла цахилар карладоккхуш. Цуьнан кьамеле ладугIура кегиьрхошца. КIорггера нохчийн мотт а, oьрийн мотт а хуш цо деш долчу кьамело дог-ойла ир-кара хIоттайора ладугIучеран. Кхунна тIаььха хIитина ворхI лo-мал дехьа бовла а кийча хуьлура кегиьрхой. Алссам кегиьрхой дIахьoвьсийра цо луьрчачу тIеман яра. Бакьду, нагахь верг бен юха цийнах-м ца кхийтира цацахь. Шайн кьоман а, боккхачу Даймехкан а сий лардеш буьрсачу тIеман арахь майра ийгири царах дукхахьберш.

Махках дахаран кьахьo

1944-чу шеран 23-гIа февралехь тIекхочуш Ножаев Хожа 30 шарера ваялла, гIеметтахIоьттина стаг вара. 1934-чу шарахь зуда ялийна вара. Кхoь бер дара доьзалехь хьалакхуьш: ши йoI, цъха кIант. Дуьхььара ялийна зуда oьрийс яра Хожин. Цкъа а кьаста дагахь дацара и ший. Делахь а, кхолламо шен тираш йoух-кх адамийн дахарехь. Вайнахана тIехIoьттинчу киртигахь oзаелира Хожин хIусамнана. Цунна ца лиира хIусамдеш а кьаьха некъ дIакхехьа. Ножаев Хожин аьтто бара цъаьца долчу кехаташ тIе куьг яздина, фамили хийцина махках ца волуш Iен. Амма иза нохчи вара, мел боккха бохам шена тIехIоттархь яхь дIалур йoичуш, ша сьхаваяьллачу халкъахь хаьдда Iалур воцуш, цунна цкъа а ямарт хир воцуш. Цундела и хIусамнана, цо дина кхо бер дитина шен верасашца, шийлачу новкъа велира Хожа.

Казахстанан коьр-

апрель баттахь Алма-Ата гIала дIавoьду иза, шен йиша а ялош. Делан кьинхетамца белхан меттиг нисло. Нохчийчоьхь волчу хенахь хIокхо бина белхаш хIинца хьехабойла а дацара, «халкъан мостагIий» лерина махках баьхначу нохчашка Iаьржа белхаш бен кьочуьйтуш бацара. Цундела юьхьанца слесаран балха воьду Хожа Алма-Атарчу «паркийн цъхьанакхетаралле». Вайн махкахo йoза дешарх кхеташ хилар а, Цечу Эскарехь гIуллакх дина хилар а хийначу «паркийн цъхьанакхетараллин» хьаькамаша завхозан дарж тешийра Хожьх. Алма-Атахь ялийра цо шолгIа зуда. Иза масех шарахь Нохч-ГIалгIайн драматически театрехь болх бина, цул тIаььха Нохч-ГIалгIайн хелхарийн а, эшарийн а ансамблехь болх бина, артистка Асбабаева Марем яра. Марема виь доьзалхо во Хожина. Царах цъхьаь 1948-чу шеран 11-чу августехь дуььнен чу яьлла Лайлаь, вайна массарна евзаш а, дукхазаш а йолу Нохчийн Республикин халкъан артистка ю. Маре яьча хилла Лайлаах Мусаева.

Доьзал стамбала боьлча, 1952-чу шарахь белхан меттиг хийцира Хожас. Алма-Атана улорлчу Кегенски КIоштарчу Курмонты юьртарчу туькьана балха воьду иза. Доьзал а дIакхалхабо цига. 1957-чу шарахь вайнахана Даймакха цIаберэза паргIато яьллалц цу туькьаныхь болх бо цо. Нохчашна цIаберэза бакьo яларх а ца тешаш, 1957-чу шеран бIаьста, шен доьзал балoш цIавoьрзу иза. Соялжа-ГIалин йистошца Iуьллуьчу Калининан цIарахь йолчу поселкехь цъха петар нисийна дIатарвелира иза. Ножаев Хожа цкъа а вацара бахамаш гулбарна сутара. Хинца а бегIийлаш лoьхуш дукха кьа ца хьийгира цо. Коьртаниг, могаш-маьрша дай баьхначу лаьтта тIе сьхакхачар дара. Цунах Хожа Iаламат чIагIа воккхавера. Ткъа хIусам, доьзал чуберэзo тховкIело хилчаьхьана, цунна мегаш яра.

Дай баьхначу лаьтта тIехь

1944-чу шеран 23-чу февралехь вайнах махках бахале комсомолан райкомехь, КПСС-н райкомехь идеологин хьаьттахь хьанал кьахьегна волу Ножаев Хожа, 1957-чу шеран май беттан цъхьана дийнахь, кхайкхина Нохч-ГIалгIайн Республикин КПСС-н обкоме вигира. Яковлев Александр Иванович вара кхуььнча кьамел дианарг. Цу муьрехь Нохч-ГIалгIайн компартин обкоман хьалхара секретарь вара иза. Вайнах цIаберэрх хIумма а воккхавеш а вацара. Цул сов, шегахь йoичу таронца дукха кьахьегна хиллера цо вайнах цIа ца берзийта. Адам цIадерзoр вовшахтохаран комитетан председател хиллачу Гайрбеков Муслимана ца тосадолуьйтуш, партин ЦК-е Москва арз деш кехат яздина хиллера Яковлевехь, бакьo яларе а ца хьoьжуш, 1956-чу шарахь дуьйна дукха нохчий, гIалгIай цIавoьрзуш бу аьлла. ТIаккха хаа мегар ду вайнах цунна мел дукхабезаш хилла! МеттахIоттаьначу Нохч-ГIалгIайн Республикин нуьцкъалин структурашна Iуналла деш волчу партин обкоман секретара Доррохов Михаил, обкоман хьалхара секретарь волчу Яковлев Александра дукха кийтарловнаш хьийзира цу муьрехь, вайнахана Даймакха цIаберэрз кьаьхьдан гIерташ. Цъхьадолчу гIуллакхашна тIехь перан дика ка а долура. РoгIерчу ямартлонан хIуо дегтаьлуш дара 1957-чу шеран

май беттан чаккхенехь Ножаев Хожига обкоме кхайкхар а. Цкъа а журналистикехь болх бина воичу стаге кховдо лиира царна, нохчийн маттахь арадолуш хилла «Ленинан некъ» газет меттахIоттор. Делахь а, нагахь бала кьочуш стаг хилахь, бекх шайна тIера дIабаккха, цкъа маахь комсомолан а, партин а жигархо хилла Ножаев Хожа харжидара цара. Хинца, заманан йохалле юхакьаьжна ойла йича кхета, кьоман газет меттахIоттор галдала лууш воичу говзанче кховдор дара и санна долу мехала гIуллакх, кхин гечанаш ца лoьхуш. Республикина куьйгаллехь волчу шина oьрийчо дукха хьаьхамаш бира оцу дийнахь Хожина, компартис вайнахахь бина кьинхетам хьехoш, юха гIалат далахь талзар кхин а луьра хирг хилар а хоуьйтуш. Шаьш балха дIахIоттош волу стаг, шайна муьтIахь хила везар теджош.

Ножаев Хожа шен кьоман кIант вара. Цунна дика безара 13 шарахь хийрачу махкахь ша а, дерриге а нохчийн халкъo хьегна бала. Дахарo Iамийнера иза Iедалан векалийн шалхонех ларвала а, маслалате хила а. Журналист вацъахь а, цунна хаьара халкъана, махкана нохчийн маттахь арадолуш газет oьший. Iедалан дайша хIуьа бахахь а, шен ницкъькхочург, ша сьхаваяьллачу нохчийн халкъан дуьхьа дан кийча вара, даьмна шена тIедиллина гIуллакх юьхьаькIам болччу агIор чекхдоккхуш а вара. Ледавро ца йира цо «Ленинан некъ» газет меттахIоттош а. Дера хала хан ма яра. Цъха а бух боцуш, бина кечам боцуш дIаболош бара болх. Делахь а, 13 шарахь шаьш хьегначу Даймакха цIабирзина нохчийн кIентий бара, цъхьаь бен доцу халкъан газет меттахIотто вовшахкхетарш, шайн куьйгаллехь Ножаев Хожа а волуш. Цундела, 1957-чу шеран май беттан чаккхенехь дIаболийна болх, дагахь доичу кхиамца, шина кIирнах чекхбаьккхира цара. 13 шарахь газетдешархой шех хьегийна «Ленинан некъ» 1957-чу шеран 12-чу июнехь арахецна, киоскашкахь дукхуш дара. Нохчийн халкъ, цуьнан истори, культура, литература, мотт безачарна мерза кьаь бара иза. Дукха ца бира Ножаев Хожас «Ленинан некъ» газетан редацехь болх. Компартин а, комсомолан а ветеран хилар тидаме эьна, Нохч-ГIалгIайн Республикин министрийн Совете балха дIавигира иза, вайн республикин КIошташкахь арадуьйлуьчу газеташна Iуналла даран отделе. Нохч-ГIалгIайн Республикин дукхаш йoичу КIошташкара газеташ меттахIоттош гIо-накьoстала дина ву Ножаев Хожа. Ишта-м Грозненски КIоштан «Заветы Ильича» газетехь редакторан заместиталан болх бина Хожас. Казахстанера цIавирзинчул тIаььха, нохчийн журналистикин верас хила чекхваяьлла иза. Балхана юкьара ца волуш КПСС-н лаккхарчу школехь (ВППШ) дешна, КIоштан хьаьрш а, кьегтина хуььнар а долуш вара Хожа. Нохчийн халкъан культура кхиорна юкьа доккха даька дилина цо. Нийсархойн шех бIаьрг ца боьдуьйтуш, уггаре а халачу заманийн зерех доьналлица чекхваяьлла. Цундела дисина цуьнан сирла амат Хожа везаш а, везаш а хилларцаран дегнашкахь. Цкъа а халонашна петоьхна стаг вац иза. Харцoно, Iедалан ямартлоно кьарвина а вац. Пенсе воьду хан тIекхаччалц ша сьхаваяьллачу нохчийн халкъан зовкх деба лууш хьанал кьахьегна. 1981-чу шеран январь баттахь бакьдуььне-на вирзина халкъан дуьхьа шен са, дегI ца кхоош цIеначу даггара ваяьцна волу и яхь йолу стаг. 35 шо хан дIаьрла иза вайца воцу.

ГАЗИЕВА Аза

ОЙЛАНАШ

Синойн лакхенаш а, дегнийн токхамаш а

Башка, тамашийна дуьне ду хIара, вайна даха кжаж баьлларг. Ирке-аьрха.

Цунна бехке зама ю а, я адамаш ду а ца хаьа.

Сагатделча, сино лан амал доцуш хьовзийча, сатедан хьенан неI тоха еза а хаап.

Дикка хьалха дара иза. Иттех дийнахь-буса, кхин ца соцуш, стиглан богех цаца хилча санна, кхевссина догIанаш даьхкира. Ламанан яргашка бохам беара цара – дIабуйьлабеллара токхамаш. Цъхаболчийн цIенойх херцарш хилира, вуьйиш, дийна а дуьсуш, шайн ардамашший масех чаккхарма хиллачуьра шершшина охьадахара. Адамаш сахь-сема хилар баьханехь, хIусамашкара аралелха кхиира. Цъхьана а юьртахь тезет ца хIoьтира.

Амма ишттачу буййдачу лаьттахь кхидла ваха кхераме дара. Цундела Iедалo сацам тIейишйра нах аренга баха. ТIаккха дIадоладелира шадерриге. Аренгара а нах дагаршца, шаданашца, хьокханашца дуьхьалабевлира: «Тхан лаьтта тIе ког буьлтур бац аш!» (Цъхьадика, оцу хенахь нехан карахь, хIинца санна, герзаш дацара).

Шайн муьма вежаршна тIе бохам беача, цъхаболчийн (хIаьа, цъхаболчийн) якхдоьлла, мекхадoьлла дегнаш бендацаре хилира. ТIехь тхов боцуш, арахь бисинчу нахах дог ца лезира. Царахь кьинхетам ца бира...

Вай дуьйцург-м тIкьех шо сов хьалха хилларг ду. Ткъа тахана? Некъа йистехь цъха декъаза лаьптаргIа а йина, мах беш ву иза. Цъха воккха стаг даьваьлла тезет хIoьтира юьртахь. Сайл воккха хиларна, и воккха стаг волчу вахара со, хьo тезета вогийл ала.

– Сан йиш яц тезеташкахула ваяьлла лела! – дара жоп.

Шен эхь-бекх, адамалла доьхкинера цо шена долучу соьмам.

Сингаттам-м цуьнан керта а бан тарло. Цунна орцах бевр буйт е нах? Бовла а тарло. Берриге ма бац иза санна. Веза-Воккхачу Далла бу-кх хастам, вайна юкьахь догдикла, доглаземе, кьинхетаме нах алсам болуш. Иштта ца хилча, даха дукха хала хир дара вайна. Я дахар кчацаделла хила а тарлора.

Москвахь Литературни институтехь доьшуш волчу хенахь, со цъхьаь бен вайнахахь студент вацара бIеннашна юкьахь. Цкъашкъа, нохчийн маттахь чIагIа хьаьгча, нохчий ган литьча, вокзале воьдура со. Зала чухула воалой лелара нохчийн аз хазалц. ТIаккха, царна юкхе дIа а хIуттий, сахь-сема ладoьгIуш Iара. ХIан-хIа, царца кьамеле ца волура со. Нохчи вуьйла а ца хоуьйтура. Хаййитча а дера дацара хIумма а. Вуьшпта, ас цкъа нохчи ву, кхузахь доьшуш ву аьлча, соьга ахча кхийдийра. Цунахь кхоьрура. Иза ца лаьара суна.

Со цецвоккхуш, цъхьана хабаран теш хилира роГIехь вокзале вахча. Ши зуда яра кьамеле яьлларг.

– Хьажаьх цкъа, – бохура цъхьамма вукуьунга. – Дуьйцуш хезна хIума дуьй иза? Шу а кьoвьссина, вашас ваша вуьй бохург? Оцу хьенеха иза дина аьлча тешар яцара со, нагахь санна тезетахь ца хиллехьара...

Со а тешар вацара, оцу зудчо ша цигахь хилла хилар тIегIагIдеш ца аьллехьара.

ХIаь, Iаламан токхамел хала бу дегнийн токхамаш. Хьалхарчаьрца-м, мухха ларийна а, ларор дара вай. Ткъа вукуьарьца ларо дац-ахча атта.

Синойн лакхенашка вай бен некъ цъхьана дийнахь чекхболуш бац. Ерриге а oьмарехь бан беза иза. ТIаккха бен хилалур дац адамаш АДАМ.

Ойла е айхьа тIаьхьа битинчийн

ЦIена стаг хиллера иза. ЦIена чекх а ваяьллера. Кьематдийнахь барт хоттуш хилла цуьнга. Цуьнан кьинош дагардеш, хеттарш деш хиллера: – ХIара кьа латийрий ахь? – Латийра, – даре деш хилла цо. – Ткъа хIара? – Иза а латийра.

Кьера хуьлуш хилла иза шен кьиношна. Амма маликашна, иза догIцена стаг вуьйла хууш, цъхьаь мукъана а диканиг гучудаккха литьна. Ишттаниг ца карийна. ТIаккха цъхьана малико хаьттина:

– Дикачу стагана юкхехь oьхакхийна а ца Iийна хьo? – аьлла. – Соьца нисбелларш берриге а бар-кха сол дика нах, – жоп делла вукхо, берриге а мел царна дIа а кхайкхош.

Сийлахь-Веза АллагI кьинхетаме а, кьинош гечдечех а ву. Цо иштта жоп делча, Ялсмани чу вахийтина боху и стаг.

Новкъахула воьдуш, хьайл хьалха воьдуш цъхьаь гича, айхьа тIаьхьа битинчийн ойла е, олуш ду вайн.

Шаьш цъхьаьна дехаш адамаш а хуьлу. ХIаь, уьш-м массо а хенахь адамашна юкьахь а хуьлу. Цаьрца уьйр а ю церан. Деш дерг цъха гIуллакх а ду. Церан лехамаш а цъхьаьна богIу, хIунда аьлча шайн синхаамашца уьш цъхьаьна бoзабелла хилира.

Дахарехь вайна тIехIуьгттуьчу дерриге а хьелийн хьесап дина а вер вац. Цъха шад дIабосттушехь, цуьнан метта кхин дIахIутту. Зама – адамаш ду. Адамашца дусту вай дика а, вуон а, а ца нисбеллачу а юкахьаьаьллачу кхoлаьмна бехке зама яхь.

Хинц-Хинца циньбелла, хазьелла дIахIoьттина вайн тIамо йохийна-ягтийна Соялжа-ГIала. Ткъа иза Кьилбаседа Кавказехь уггаре а хазачех цъхьаь яра хьалха а. Оцу хьoле адамаша ма яьккхинера иза.

Нагахь санна вай, даг чуьра мекха дIа а яьккхина, вовшийн сий-тIалам а беш, дог oьцуш хиллехьара, дахар оцу дийинчу хьелаша кьахьдийр дацара. ХIораннан кертахь oлалла деш ирс хир дара.

Лаа олуш ма дац: «Дуььнен тIехь цъха лай мел ву, вайх цъха а паргIат вац».

Лай хила дукха атта ду. Ткъа паргIат хила дахар а ца тоа там бу. Кхин а олуш ду: «Дуььнен тIехь паргIат цъха стаг велахь, вайх цъха а лай вац».

Уьш дахаран зераш ду.

Цундела хьалха воьдуьчун чIагIа о хилий, вайл тIаьхьа богIучийн ойла еш хилий вай. Уьш, вай санна, вайл а дика адамаш хилар диц а ца деш.

МОГАШАЛЛА ЛАШАШЬЯР

Нохчийчоьхь скрининган программа юкъяялор ю

Собыжа-Галахь республикин онкологин диспансерехь Ханты-Мансийски автономни округан Югрын онкологин диспансеран коьртачу онкологан Билан Евгенийн цхьаь-накхетар хилира Нохчийн Республикин могашалла Лашашьяран учреждениин куьйгалхошца а, лорашица а.

Билан Евгений Нохчийн Республике хкайхкина веана vara рак цамгар юьхьанца йолалучу хенахь гучуйоккхуш йолу скрининган программа кхочушьяран проектан гурашкахь. Ханты-Мансийски округ онкологин цамгаршна диагностика ярехь доккха зедделарг долуш ю.

Нохчийн Республикин могашалла Лашашьяран хьармахь кестта юкъяялор ю скрининган программа.

Рак цамгар шуьйра яьржина ю вайн заманахь. Воккха а, жима а аьлла къястам боцуш,

дукха нах бу оцу цамгаро лашца.

Е.Билана тIаьхьарчу деа шарахь шайн округехь коло-ректальни ракана скрининг ярехь хилла жамIаш довзийтира. Собыжа-Галахь йолчу республикин онкологин дис-

пансерехь болчу медицинин тоьллачу гIирсех а, лорьинн корматаллех воккхавеш vara иза. Цо элира колоректальни рак (йобъхашна рак хилар) онкологин цамгаршна юкъяхь дуьненахь а кхоалгIачу меттехь лоруш ю. Ткъа Россин

Федерациехь Iокху тIаьхьарчу ткъа шарахь ялхолгIачуьра кхоалгIачу метте яьлла коло-ректальни рак.

Вайн республикехь шуьйра яьржина ю онкологин

кегийдолчу хенахь царна скрининг шен хеннахь яро а дукха адам кIелхьара доккхур ду.

Нохчийн Республикин могашалла Лашашьяран ми-

оьцуш тIейогIучу хенахь царна гергарло чIагIдан дош а делира.

«Скрининган программа юкъяялор хIинца бен дола-луш гIуллакх а дац Нохчийн

цамгарш, дукха хьолахь зорхаца, пехашца, чуьйрашца хуьлуш а ю.

Цундела, онкологи цамгар кIаргъялале иза гучуяккхаро а, дегаца онкологин шедаш

нистерствон медицинехь керла стандартш юкъяялоран отделан хьаькама Адамов ВахИда баркалла элира вайн республике веанчу хьешана, иштта зедделачух пайда а

Республикехь. Нохчийн Республикехь скрининган таллам маькха хир бу» – элира В.Адамовс.

З.ЭЛЬДЕРХАНОВА

Тхан рузма

11-гIа июль, 1938 шо. Собыжа-Галахь вина Хакишев Руслан, режиссер, Россин Федерацин халкъан артист, Россин Пачхьалкхан совгIатан лауреат.

Дешна Ленинградерчу театран, музыкин, кинематографин институтехь. 1962-чу шарахь цо чекхъяккхира оцу институтан актерийн, ткъа 1968-чу шарахь режиссерийн факультеташ.

Режиссеран кхоллараллин дерриге дахар Х.Нурадиевн цIарачу нохчийн пачхьалкхан театраца дозаделла ду. Цуьнан сцени тIехь хIиттийна цо хьовсархоша дика тIезцна а, театроведаша лаккхара мах хадийна а йолу спектаклаш: Г.Лоркин «Ций Ианийна ловзар», А.С.Пушкинан «Ун даьржича хIобьттина той», Н.Гоголан «Ревизор», «Зудалор»,

М.Мусаевн «Таймин Бийболат», шен сценарница хIоттийна «Дай баьхна латта» (Нохч-ГалгIайн АССР-н Пачхьалкхан совгIатца билгалъяккхкина и спектакль),

С.-Хь.Нунуевн «Дела воцург накъост воцуш...», А.Экзюперин «Жима Эла», Ш.-Б.Мольеран «Скапен, ларбе безам», Л.Яхьяевн «Нийят», иштта кхин а. Россин Пачхьалкхан совгIатца билгалъяккхира шен сценарница хIоттийна йолу «Вайнехан иллеш» спектакль а.

Россин Федерацин Президент волчоьхь йолчу культурахула Советан декъашхо а, Х.Нурадиевн цIарачу театран коьрта режиссер а ву тахана Р.Хакишев.

11-гIа июль, 1966 шо. Курчалой-Эвлахь вина Кацаев Сайд-Хьасан, яздархо, Нохчийн Республикин хьакъволу журналист.

Дешна Нохч-ГалгIайн пачхьалкхан университетан филологин факультетан кьоман отделенехь. Белхаш бина шкоলেখь хьехархо, Нохч-ГалгIайн историн, меттан, литературин институтан Илманан белхахо, Курчалойн кIоштан дешаран отделан куьйгалхо волуш, ткъа иштта цхьащца хаамийн гIирсашкахь а. Карарчу хенахь Курчалойн кIоштан «Машар» газетан коьрта редактор ву. Яздан волавелла студент волуш дуьйна. Духьхьарлера дийцарш зорбане дийлина «Орга» журналан, «Даймохк» газетан агIонаш тIехь, юкъярчу гуларшкахь.

«Бодашкахь», «Молла-Несартах лашца дийцарш», «Студентан дийцарш», «Яздархочун школа» книгийн автор. 2013-чу шарахь араьйлла яздархочун хаьржинчу гуларийн хьалхара том.

Нохчийн Республикин Интеллектуальни туьшан «Дато бухIа» совгIатан лауреат. Россин яздархойн а, журналистийн а союзийн декъашхо.

12-гIа июль, 1939 шо. Хьалха-МартантIехь вина Магомаев Леча, Нохчийн Республикин хьакъволу журналист.

Нохчийн журналистийн кьанойх цхьаь ву Леча – 1958-чу шарахь дуьйна 2015-гIа шо кхаччалц «Ленинан некъ» («Даймохк») газетехь беркате къахьегна цо. Тахана а, ша пенсехь воллушехь, газетаца зIе ца хадощ, схьавогIуш а ву. Журналистана къяьсттина а герга ю юьртан бахаман тематика. Цуьнан материалашкахь хаало гIуллакх кIортгера довзар, хIобьтинчу хьолан нийса мах хадо хаар, хьесалдар. Цундела уьш шайга дешархойн хьашт долуш а хуьлу. Кьоначу журналисташна дика хьехамча хилла схьавеана Леча.

Кхоллараллин белхан лаккхара мах хадощ, Нохчийн Республикин Куьйгалхочун

Указаца Магомаев Лечина совгIат дина «Нохчийн Республикин духьха хуьнарш гайтарна» мидалца.

12-гIа июль, 1941 шо. Дагестан Республикин Хасавюртахь вина

Хизриев Хьаьжа, историн Илманийн кан-дидат. Дешна Кьилбаседа ХIирийчоьнан пачхьалкхан университетехь. Кьынхьегаман некъ дIаболийна 1968-чу шарахь Нохч-ГалгIайн мохкбовзаран музейхь Илманан белхахо волуш. 1971–1995-чуй шерашкахь болх бо Нохч-ГалгIайн историн, меттан, литературин Илманан-талламан институтехь (Илманан белхахо, секторан заведуюшчи волуш). 1987-чу шарахь дуьйна Нохчийн пачхьалкхан университетехь хьехархочун болх беш ву. Илманан 130 сов белхан автор. Царна юкъяхь ю «Кавказцы против Тимур» монографи а. Соавторшца цхьаьна дакьалаьцна «Кьилбаседа Кавказан кьамнийн историн» хьалхара том язьеш а, иштта «Нохчийчоьнан историн» хьалхара том язьеш а. Кьилбаседа Кавказан а, Нохчийчоьнан а ширачу а, юкъярчу бIешерийн а историн вевзаш волу говзанча.

ЮКЪАРАЛЛА

Туристашна лерина итт хьехар

ХIора шарахь аьхкенан муьрехь гучуйойлу цхьана дийнахь болх беш йолу туризман фирмаш (фирмы-однодневки). ШолгIачу дийнахь шайн лар а ца юьтуш, бахархойн ахчанашца къялаюьйлу уьш. Цул тIаьхьа шайн ахча юхадерзорхьа-

мин сий-ларам муьха бу хьажа. Бевзацарга хатта, интернета чохь язdechунга а хьажа. Зедделарг долу компанеш туризман рынkehь масех шарахь болх беш хуьлу.

2. Турфирме телефон тоха: церан белхахошца къямел дечу

ма, бахархой суьдехула дела безаш хуьлу. Тхуна хетарехь, тешам боцу фирмаш хьалхке къастор атта ду, тIаьхьа суьдехула делачул а.

Цундела, лахахь довзуйту туристашна лерина долу итт хьехар. Церан гIоьнца туристаш санна баха-бахка дагахь болчу бахархойн таро хир ю тешам боцу туризман опера-торш я фирмаш хьалхке къясто.

1. Тур эца гIертачу турфир-

муьрехь йовза таро ю фирма. Ахь деллачу хаттаршна кхачам боллуш жьопаш луш дацахь, хаа ду фирма керла хилар я тIаьхьалонна тешам боцуш хилар.

3. Къастае терминологи. Тури-ператор – иза туристийн хьашташ жьопаш луш дацахь, хаа ду турпродукт кхулуш йолу компани ю. Турагент – иза туроператоро кхьоллина йолу турпродукт юккуш йолу фирма ю.

4. Туроператорийн реестрехь талла компани. «Ростуризм» сайта тIехь йолчу туроператорийн реестрехь ахь хаьржина компани яцахь, хаа ду иза харцончийн тоба хилар.

5. Талла турагентствийн реестр.

6. Турагентан бакъо ю агентийн сетийн дакъа хила. Иза менеджеро ца хоттуш ма дита. Агентийн сетийн дакъа хилар – турагент зийна хиларна тоьшалла ду.

7. Турагентан я туроператоран офисе кхачьча, тидам бе чуьрчу хьолан. Интерьере хьажжина мах хадо мегаш ду компанин. Цул сов, учахь кхозуш хила дезаш ду компани лицензин а, кхидолу а кехаташ. Нагахь санна уьш учахь кхозуш дацахь, клиентан дехарца уьш гайта декхарилахь бу компанин менеджераш.

8. Мехашна – къяьсттина тидам. Къяьсттина тидам бе мехийн. Нагахь санна уьш тIех лахара делахь, хаа ду, цигахь цхьаь лаа цахилар. «Турбарометран» гIоьнца муьлхачу а махкахь садаларан юкъяьра мехаш довза таро ю.

9. Туристийн хьашташ кхочушдара хьокъехь бина барг беша. Шайн декхарш кхачам боллуш кхочушдечу компанеша шавш къямелех дийцинарг кехатан бартана тIехь а билгалдоккху.

10. Лотерейшца къяьсттина тидаме хила. Тешам боцучу турагенташа къяьсттина дукха бахархой гIехабо тайп-тайпанчу лотерей гIоьнца. Кхузахь гайтару а атта дерг – турагентийн цхьана а лотерейна рез а цахилар.

СПОРТ

Джабраиллов Мохьмад-Эми – нохчийн футболист

Джабраиллов Мохьмад-Эми вина 1993-чу шеран 23-чу мартехь Гуьмсан кIоштарчу Хошкалдахь. Оцу муьрехь Нохчийчоьхь тIеман хиламаш дабуьйлабалар бахьана долуш, Мохьмад-Эмин доьзал Францерчу Ницца гIалахь баха хуу. Мохьмад-Эмин бералла а цигахь дIадоьду. Цигахь чекхийоккху цо школа а. Ша шкоলেখь доьшуш волуш футболах ловза воладо иза. Меттигерчу «Ницца» футболан клубан академехь дIахьо цо шен футболехула долу хаарш лаксхадахар. Оцу муьрехь ловзу «Ниццин» кегийрхойн командехь.

2011-чу шарахь Мохьмад-Эми Испанехь ловза даьовьду. Цигахь 2 шарахь Барселонерчу «Эспаньолом» командехь ловзу. ХIара юкъяхь волчу муьрехь Испанин Кегийрхойн чемпионатехь толам боккху «Эспаньоло». Амма ша 2 шо дIаделлачу командин цIарах цхьа а гол тохар ца нисло цуьнан.

2013-чу шеран декабрехь Джабраилловс «Марбелья» (Испани, Сегунда) футболан клубоца контракт йо. Цуьнца контракт ийна кIира а далале, «Эспаньола Алькиана» командаца долчу ловзарехь церан кевна чу гол туху цо. Амма «Марбельехь» а дукха хан ца йоккху Мохьмад-Эмис.

2015-чу шеран февралехь Литварчу «Стумбрасца» контракт йо цо. Литван «А Лигин» 3-чу турехь шайн командин «Спирица» долчу ловзарехь хьешийн кевна чу гол туху цо. Амма ша Литва вахча духьхьарлера гол шолгIачу баттахь, 24-чу апрелехь туьйхира («Шауляя» командаца духьлал ловзуш) цо. Цо гол тохар бахаьана долуш, кхуьнан командин эшам а боцуш ловзар чекхдоккхийла хилира.

Оцуш шеран июль баттахь Джабраилловца зIене бовлу

Францерчу «Бастия» командин векалш. «Бастидца» мелла а хан йоккхий, контракт а ца еш, Литварчу «Стумбрасе» юхаворьзу Мохьмад-Эми. Литван 2015/16 футболан мур чекх а боккхий, «Стумбрасца» йолу контракт дIа а кьовлий, Франце юхаворьзу иза.

Собыжа-Галарчу «Терек» футболан клубан векалаша билгалдаккхарехь, Мохьмад-Эми аьтту агIорчу полузащитникн меттехь дика ловзалуш а, ловзуш а ву. Цул сов, тIелатаран полузащитехь ловза хуьнар долуш а ву. Билгалдаккха догIу, Джабраиллов Мохьмад-Эми Францин хилла ца Iаш, Россин а вахархо хилар.

И.ИСЛАМОВ
Суьрта тIехь: Джабраиллов Мохьмад-Эми

Ламазан хенаш

(12 – 17 июль)

Ламазан де	Гуьйра	Делкъа	Махьбуза	Маркъажа	Пхьуьйра
12	02:46	12:30	16:15	19:42	21:28
13	02:47	12:30	16:15	19:42	21:27
14	02:48	12:30	16:15	19:41	21:26
15	02:50	12:30	16:15	19:40	21:24
16	02:51	12:30	16:15	19:40	21:23
17	02:52	12:30	16:15	19:39	21:22

КУЛЬТУРА

Асланбекова Раянас толам боккхург хиларх теша

«Серебряный кувшин» конкурсан жамIаш даран даядарш дIахьур ду Москвахь 18-чу сентябрехь. Оцу конкурсан «Прорыв года» номинацехь дакьалоцучарех цхьаь ю Асланбекова Раяна. Хууш ма-хиллара, Россин къяьмнашна юкъяхь дIаьхьначу «Голос дети» конкурсехь шолгIа меттин яьккхкина цо.

– «Голос дети» конкурсехь дакьалоцучу хенахь Нохчийчоьно сайна деш долу гIо-накьосталла а, церан сагатдар а, ас толам баккхаре сатийсар а хаалора суна. Уггаре а хазакеташ дара, сан махкахоша суна дуккха а кхажнаш тийсина хилла хилар. Кхечу къяьмнийн берашна хьалха суна иза боккха юкъяькIам бара. Карарчу хенахь «Серебряный кувшин» конкурсан «Прорыв года» номинаци юкъяххийтина со. Вайн халкъан а, Нохчийчоьнан а юкъяькIомана цигахь толам баккхаре сатесна ю со», – бохура Раянас.

Россин а, Нохчийчоьнан а бахархошна дика девза цуьнан похIма. «Серебряный кувшин» конкурсан дакьалацархошна юкъяхь утгаре а кьона ю Раяна. Вай тешна ду, «Прорыв года» номинацин толамхо Асланбекова Раяна хоржург хиларх.

З.ЛОРСАНОВА

Кадам

«Даймохк» газетан редакцин коллективо халахетарца кадам бо «Даймохк» газетан ветеранийн кхеташонан куьйгалхочунга Магомаев Салавдига цуьнан шича Арубика кхалхарца доьзна. Дала гечдойла цунна, Дала ийман долу собар лойла хьуна а, халахетаран дакха мел кхажначунна а.

«Даймохк» газетан редакцин коллектив

Хенан хIоттам

12-гIа июль
Республикехула хила тарло:
дийнахь... +27 градус, екхна а йолуш,
буьйсанна...+17 градус, кхьолина а йолуш;

13-гIа июль
Республикехула хила тарло:
дийнахь... +30 градус, екхна а йолуш,
буьйсанна... +17 градус, екхна а йолуш.

Лараме газетдешархо

ДIахьомш ду 2016-чу шеран шолгIачу эхашарна «Даймохк» газете язбалар.
2007-чу шарахь дуьйна вайн газет кIирнах кхуза арадолуш ду.
«Даймохк» газетехула шун хонийла хир ду Нохчийн Республикехь, Россехь, дуьненахь хуьлуш долчу гIуллакхехь дерг.
ЯзIo «Даймохк» газете. Шун иза дан таро ю редакцехь а, республикин муьлххачу а зIенан отделенехь а. Эхашарна болу газетан мах:
редакце веана яз деш – 468 сом;
почтан отделене воьдуш, схьаоьцуш – 877 сом 68 кепек;
цIа дIадохьуш – 923 сом 76 кепек.

Газет диллинарг: Нохчийн Республикин кьоман политикин, араьхарчу зIенийн, зорбанан, хаамийн министерство.	Газет диллинчу/араьхочун адрес: 364060, Собыжа-ГIала, Дудавин Бульвар, Радийн цIа.	Газетана регистраци йина зIенан, хаамийн технологиин, шуьйрачу коммуникацийн дексехь терго латторехула йолчу Россин Федерацин федеральни службехь. Тоьшалла ПИИ №9 ФС 77 – 58270 05.06.2014 шо.
Коьрта редактор – Б.ШАМСУДИНОВ	Редакцин адрес: 364051, Нохчийн Республика, Собыжа-ГIала, Маяковскийн урам, 92, тел. 8(8712) 22–22–2401	Газет зорбатюхна ГУП «ИПК «Грозненский рабочий» издательствехь. Издательствон адрес: 364021, Собыжа-ГIала, Интернациональни урам, 12/35. Тираж – 2500. Зорбанна куьз язьдина графика 11.07.2016 шо 17:00 хила дезаш, зорбанна куьз язьдина 16:00.
		Редакцина а, материаллийн авторшна а хетарг цхьатерра ца хила тарло. Рекламин материаллийн чулацамах долу жьопалла редакци тIе а ца лочу. Куьйгайोजनाшна рецензи ца йо, юха ца дерзало. М билгалошца йолу материалш зорба туьш рекламн бакъо йолуш. «Россин Почта» каталогехь изданин индекс – 04165.